

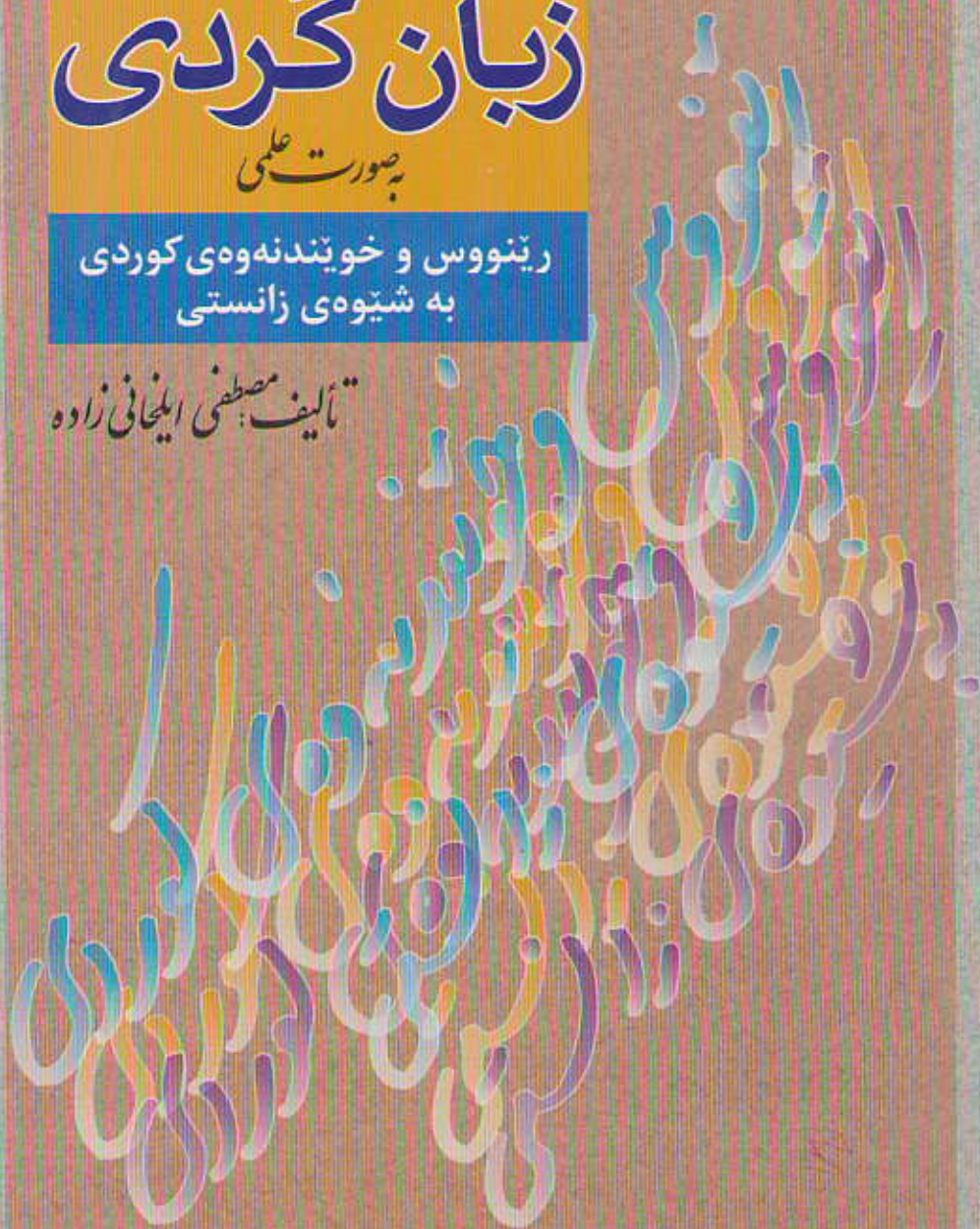
آموزش خواندن و نوشتن

زبان کُردی

به صورت علمی

رینووس و خویندنه‌وه‌ی کوردی
به شیوه‌ی زانستی

تألیف مصطفی‌ایلیخانی زاده

رینووس و خوندنه وهی کوردی به شیوهی زانستی

آموزش خواندن و نوشتن کُردی

به صورت علمی

شامل: رسم الخط - قرائت - تمرینات - املا

تألیف:

مصطفی ایلخانی زاده

انتشارات کردستان

سنندج

کتابخانه عمومی هیئت مدیره دانشگاه کردستان

رشته ادبیات

آموزش خواندن و نوشتن کردی

انتشارات کردستان

Kurdistan Publication

سنندج - پاساژ عزتی - تلفن: ۳۸۲ ۳۴۵

خواندن و نوشتن کردی

✓ نام کتاب:	آموزش خواندن و نوشتن کردی به روش علمی
✓ مؤلف:	مصطفی ایلخانی زاده
✓ نوبت چاپ:	اول: ۱۳۸۷
✓ تیراژ:	۳۰۰۰ جلد
✓ تعداد صفحه و قطع:	۸۸ صفحه‌ی رقی
✓ ناشر:	انتشارات کردستان

قیمت:	شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۷۶۳۸ - ۹۶ - ۸
۱۰۰۰ تومان	ISBN: 978 - 964 - 7638 - 96 - 8

کتابخانه مرکزی و اسناد خطی و چاپی

کتابخانه مرکزی و اسناد خطی و چاپی

کتابخانه مرکزی و اسناد خطی و چاپی

کتابخانه مرکزی و اسناد خطی و چاپی

به نام خداوند جان و خرد

مقدمه

کتابی را که ملاحظه می فرمایید، نتیجه‌ی سال‌ها تدریس زبان کردی و تحقیق و تفحص و بحث و گفتگو با اساتید دانشگاه و زبان‌شناسان در کردستان ایران و عراق می‌باشد. به نظر نگارنده، این کتاب برای تدریس و آموزش زبان کردی چه در آموزشگاه‌ها و چه به صورت خودآموز بسیار مناسب است. شرط استفاده از این کتاب داشتن سواد خواندن و نوشتن فارسی به طور مختصر می‌باشد و برای اشخاصی که تحصیلات بالاتر، حتی در حد کارشناسی و کارشناسی ارشد دارند و به طور کلی هر کسی که بخواهد خواندن و نوشتن زبان کردی را به صورت درست و علمی بیاموزد، لازم و مفید می‌باشد.

امیدوار است که علاقه‌مندان بتوانند از آن استفاده‌ی کافی و بهینه

بنمایند.

مصطفی ایلخانی‌زاده

طرز نوشتن زبان کردی

زبان کردی اکنون با دو نوع الفبای عربی و لاتین نوشته می‌شود. آموزش خواندن و نوشتن زبان کردی با الفبای عربی را با دو شیوه می‌توان آموخت. شیوه‌ی اول که اکنون در کردستان عراق مرسوم است، به مانند شیوه‌ی آموختن زبان فارسی در مدارس ایران می‌باشد. این شیوه مخصوص کسانی است که تازه شروع به خواندن و نوشتن می‌کنند و شکل و صداهای الفبا را نمی‌شناسند و در این روش طی چندین درس شکل و صداهای الفبا به شاگردان یاد داده می‌شود. روش دوم که ما در این کتاب به این روش آموزش می‌دهیم، شرط آموزش این است که شاگردان شکل و طرز تلفظ حروف الفبای فارسی (در حقیقت عربی) را می‌شناسند. در این روش مخصوص، شاگرد در مدت کم‌تری خواندن و نوشتن کردی را یاد می‌گیرد.

حروف الفبای کردی

در الفبای کردی دو نوع حرف داریم یکی حروف مصوت (صدا دار، ده‌نگدار) و دیگری حروف صامت (بی‌صدا، پتده‌نگ).

حروف صدادار از ارتعاش تارهای صوتی به وسیله‌ی هوای بازدم به وجود می‌آیند و به کمک همین صداها، حروف بی‌صدا ادا می‌شوند و حروف صدادار نیز بدون ترکیب با حروف بی‌صدا نمی‌توانند کلمه بسازند. کلمه (وشه) از ترکیب چند حرف درست می‌شود و ممکن است شامل یک بخش (که‌رت - برگه) یا بیشتر باشد. در مدارس، بخش کردن کلمات آموزش داده می‌شود و معمولاً بخش کردن با حرکت دست‌ها نمایش داده می‌شود و در هر بخش یک بار دست‌ها پایین آورده می‌شود. هر بخش از یک حرف صدادار و یک یا چند حرف بی‌صدا تشکیل می‌شود. برای یادگیری طرز نوشتن و خواندن زبان کُردی لازم است که حروف بی‌صدا (پیده‌نگ) consonants و صدادار (ده‌نگدار) vowels را بشناسیم طبق عقیده‌ی اکثریت زبان‌شناسان کُرد حروف بی‌صدا (پیده‌نگ) ۲۹ حرف به این شرح می‌باشد:

ئ	ب	پ	ت	ج	چ	ح	خ	د	ر	ڤ	ز	ژ	س	ش
ع	غ	ف	ڤ	ق	ک	گ	ل	ل	م	ن	و	ه	ی	

«اصولاً گفتن بزوین به جای ده‌نگدار (صدادار) و ده‌نگ به جای

پیده‌نگ (بی‌صدا) صحیح‌تر است.»

بعضی از زبان‌شناسان با استناد به تلفظ بعضی کلمات در یکی از لهجه‌های کردی (کرمانجی ژووروو)، «ص» را نیز جزو حروف کردی به حساب می‌آورند که البته با توجه به اینکه این حرف در کلمات معدودی از این لهجه مشاهده می‌شود و از طرفی طبق قواعد فونولوژی حروف «س» و «ص» در زبان کردی هر دو متعلق به یک فونیم هستند پس نشانه‌ی «س» برای هر دو حرف کافی است. با توجه به حروف صامت کردی مشاهده می‌کنیم دو حرف «ف - ل» که جزو الفبای کردی هستند در الفبای فارسی وجود ندارند و حرف «پ» قه‌له‌و «ر بزرگ» با وجود این‌که در فارسی نیز تلفظ می‌شود جزو حروف الفبای فارسی منظور نشده و در نوشتن، فرقی بین «ر» لاواز و «پ» قه‌له‌و قایل نمی‌شوند. همزه که در کردی به صورت «ئا» نوشته شده اصولاً به جز کلماتی که از عربی وارد کردی شده‌اند در کلمات خالص کردی (به استثناء دو کلمه هه‌ه و نه‌ه که آنها نیز تغییر یافته «ها» و «نا» هستند و بهتر است به همان صورت تلفظ و نوشته شوند) وجود ندارد و نیز همزه همیشه در اول کلمات می‌آید. اصولاً آمدن همزه در اول کلمات هم بدین صورت است: در حروف صداگذاری که در اول بخش (برگه) می‌آیند همزه چون یک فونیم کمکی «یاریده‌ده‌ر» در جلو آنها می‌آید مانند: ئاور - نه‌ندازه - ئارد و چون در زبان کردی

روح زبیر می باشند:

ا	هـ	و	وو	ۆ	ی	ئ	بزرۆکه «کۆرتە بزۆین»
---	----	---	----	---	---	---	-------------------------

باید به این نکته توجه داشت که تمام حروف اول بخش یا کلمه بی صدا می‌باشند و حروف صدادار هیچ وقت در اول کلمه نیامده و هیچ‌گاه نیز دو حرف صدادار پشت سر هم نمی‌آیند.

برای اینکه بدانیم در هر کلمه (وشه) چند حرف صدا دار وجود دارد، باید بدانیم کلمه دارای چند بخش (کهرت) یا هجا می باشد. آن گاه درمی یابیم که هر بخش یا هجا شامل یک حرف صدا دار و یک یا چند حرف بی صداست. برای نمونه به این کلمات توجه نمایید:

پ پ پ پ پ

باران					موو	
ران					وو	م
ب	ا	ر	ا	ن	د	ب
ب	د	ب	د	ب		

میراوا				
می		را	وا	
م	ی	ر	ا	و
ب	د	ب	د	ب

کرماشانی					
کر		ما	شا	نی	
ک	بزرۆکه	ر	م	ا	ش
ب	د	ب	د	ب	د

مقایسه حروف الفبای کُردی و فارسی و کُردی لاتین

پیتی بیده‌نگ . «Consonants»

ردیف	کُردی	کُردی لاتین	فارسی	ردیف	کُردی	کُردی لاتین	فارسی
۱	ئ	—	—	۱۶	ع	,	ع
۲	ب	B	ب	۱۷	غ	X	غ
۳	پ	P	پ	۱۸	ف	F	ف
۴	ت	T	ط . ت	۱۹	ڤ	V	—
۵	ج	J	ج	۲۰	ق	Q	ق
۶	چ	Ç	چ	۲۱	ک	K	ک
۷	ح	H	ح	۲۲	گ	G	گ
۸	خ	X	خ	۲۳	ل	L	ل
۹	د	D	د	۲۴	ڵ	Ļ	—
۱۰	ر	R	ر	۲۵	م	M	م
۱۱	ڕ	Ė	—	۲۶	ن	N	ن
۱۲	ز	Z	ذ. ز. ض. ظ	۲۷	و	W	و
۱۳	ژ	Z	ژ	۲۸	ه	H	ه
۱۴	س	S	ث. س. ص	۲۸	ی	Y	ی
۱۵	ش	Š	ش				

حروف بی صدا (ط - ذ - ظ - ض - ص - ث) در کلمات خالص کردی وجود ندارد و در کلمات عربی که وارد زبان کردی شده‌اند به جای ط از «ت» و به جای ذ - ظ - ض از «ز» و به جای ص - ث از «س» استفاده می‌کنیم.

مقایسه‌ی حروف صدادار الفبای کردی و فارسی و کردی لاتین

پیتی ده‌نگدار «Vowels»

ردیف	کردی	کردی لاتین	فارسی
۱	ا	A	ا
۲	ه	E	«اَ»
۳	و	U	ـ
۴	وو	U	و
۵	ۆ	O	«اُ»
۶	ی	I	ی
۷	ئ	E [^]	«اِ»
۸	بزرۆکه	i	ـ

خویندنه‌وه‌ی وانه‌ی ۱

دارا و سارا

دارا و سارا خه‌لکی شارن

ئه‌و دوو منداله ئاوالن

دارا کوری کاک بارامه

سارا کچی کاک وریایه

کاک بارام و وریا بران

دارا و سارا کایه ده‌که‌ن

دارا زۆر ماندوو بووه

هه‌ورامان

هه‌ورامان ناوی ناوچه‌یه‌که له کوردستان.

مالی هه‌قال له هه‌ورامانه.

هه‌قال ته‌سپی هه‌یه.

ئه‌و به ته‌سپ غار غارین ده‌کا.

شقان و دلۆقان سه‌یری هه‌قال ده‌که‌ن.

نیچیرقان گوڤاری منالان ده‌خوینته‌وه.

نازدار و ئاره‌زوو توپین ده‌که‌ن.

زاهیر و مسته‌فا ئاموزان.

دایکی زاهیر کوره‌کانی خوش ده‌وی.

دوعایان بۆ ده‌کا تهن‌دروست بن و قه‌ت زه‌لیل نه‌بن.

سه‌لاسی باوه‌جانی ناوی ناوچه‌یه‌که له پارێزگای کرمانشان.

تمرینات درس اول

۱- در حال حاضر چند روش برای آموزش خواندن و نوشتن کُردی وجود دارد؟ به طور مختصر توضیح دهید.

۲- حروف صدادار و بی‌صدای الفبای کُردی را جداگانه بنویسید.

۳- حروف مصوتی را که در الفبای کُردی وجود داشته ولی در الفبای فارسی وجود ندارند، بنویسید.

۴- آیا حروف مصوت در آغاز کلمه یا بخش قرار می‌گیرند؟

۵- حروف صدا دار فارسی به چند دسته تقسیم می‌شوند نام ببرید و حروف هر دسته و معادل کردی آنها را بنویسید.

۶- در الفبای کردی بر روی یا در زیر چند حرف علامت «^۷» گذاشته می‌شود؟ بنویسید!

۷- حروف صامتی را که در الفبای کردی وجود دارند ولی در فارسی وجود ندارند، بنویسید.

۸- حروف صامتی را که شکل نوشتن آنها در الفبای کردی و فارسی با هم فرق دارند، بنویسید.

۹- مشابه کردی حروف زیر را بنویسید.

[ط«.....»] ، [ث.ص «.....»] ، [ذ.ظ.ض «.....»]

۱۰- کلمات زیر را از روی نمونه به بخش‌های کوچک تقسیم نموده و حروف صدا دار و بی صدا را مشخص کنید.

به‌هار	هاوین	پاییز	زستان
به			
ه			
ا			
ر			
ب			
د			
ب			

نه‌ورۆز	گولان	جۆزه‌ردان	پووشپه‌ر

گه‌لاوێژ	خه‌رمانان	ره‌زه‌ر	خه‌زه‌لۆه‌ر

سه‌رماوه‌ز	به‌فرانبار	رێبه‌ندان	ره‌شه‌مه

به شی رینووسی وانه‌ی ۲

حروف مصوت (ده‌نگدار) [Vowels] در زبان کُردی

چنانچه قبلاً اشاره کردیم، زبان کُردی دارای ۸ حرف صدا دار می‌باشد (ا - ه - و - وو - ی - ئ - بزرگه). در این میان حرف «ا - ی» هم از لحاظ تلفظ و هم از لحاظ نوشتن در زبان‌های کُردی و فارسی مثل هم می‌باشند. به همین جهت ابتدا این دو مصوت را شرح داده، سپس به شرح سایر مصوت‌ها می‌پردازیم.

۱- مصوت «ا»

این مصوت در زبان‌های کُردی و فارسی به یک صورت نوشته می‌شود و تلفظ آن هم یکسان است. باید توجه داشت که در زبان فارسی همزه‌ی اول کلمات به صورت الف نوشته می‌شود، مانند «اندازه» که یک کلمه‌ی خالص فارسی است و «اختیار» که یک کلمه‌ی عربی وارد شده در فارسی است.

برای مثال به کلمات زیر توجه فرمایید:

کُردی	دارا	مار	هادی	په‌یدا	کامیل
فارسی	دارا	مار	هادی	پیدا	کامل

در زبان‌های فارسی و عربی اکثراً الف و همزه به یک صورت نوشته می‌شوند مانند: اختیار، اندازه. برای شناسایی این دو حرف از هم‌دیگر با توجه به اینکه الف یک حرف صدادار و همزه یک حرف بی‌صداست، باید به این نکته توجه داشت که چون الف یک حرف صدادار است هیچ وقت در اول کلمه نمی‌آید پس حروفی که در اول کلمه به صورت الف نوشته می‌شوند، همزه هستند.

۲- مصوت «ی»

حرف صدادار «ی» نیز در کُردی و فارسی به یک صورت نوشته شده و به یک نوع تلفظ می‌گردد.

حرف «ی» بعضی مواقع کمی کوتاه و بعضی مواقع کشیده تلفظ می‌شود، ولی در هر حال یک حرف بوده و حالات کوتاه و کشیده آن دو حرف جداگانه نیستند. معمولاً «ی»هایی که به جای کسره در فارسی هستند، در کُردی به صورت «ی» کوتاه تلفظ می‌شوند. مانند:

حَسَن کورِ رَحمان که در کُردی این طور نوشته می‌شود: حه‌سه‌نی کوری ره‌حمان.

ئاوَر بن کایه: که در کُردی این طور نوشته می‌شود: ئاوری بن کایه.

دارِ بی بَر: که در کُردی این طور نوشته می‌شود: داری بی به‌ر.

مَرِد رَشید: که در کُردی این طور نوشته می‌شود: مه‌ردی ره‌شید.

ولی بقیه‌ی «ی» های صدا دار دیگر کمی کشیده‌تر تلفظ می‌شود
مانند: سه‌وزی - بۆکانی - کوردی - شیر - پهنیر.

اگر حرف «ی» کشیده بعد از حروف بی‌صدا بیاید با یک «ی»
نوشته می‌شود مانند: سه‌وزی - بۆکانی و اگر «ی» کشیده بعد از
حروف صدا دار بیاید با دو «ی» نوشته می‌شود مانند: ئاوی - بانه‌یی.
در کلماتی که «ی» اضافه هم دارد، «ی» اضافه به «ی» کشیده اضافه و
با دو «ی» نوشته می‌شود مثال: «ئاوه‌دانیی ولات - وه‌زاره‌تی روشنبیری
کوردستانی عێراق»

چنانچه در درس قبل مشاهده نمودیم در نوشتن کُردی با الفبای
عربی «ی» صامت و «ی» مصوت به یک شکل نوشته می‌شوند، برای
تشخیص آنها از هم در کلمات، باید به این قاعده توجه داشت که
همواره «ی» حرف دوم بخش، صدا دار و «ی» حرف اول و دوم به
بعد «سوم» بی‌صدا هستند.

مثال برای «ی» صدا دار: شیر - پهنیر - هه‌ویر - دیل.
مثال برای «ی» بی‌صدا: یه‌ک - یار - که‌ی - نۆبه‌ی.

در متن زیر «ی»های مصوت و «ی»های صامت را مشخص نمایید:
 روژیکیان یادگار له قوتابخانه گه‌رایه‌وه. یه‌کجار ماندوو بوو.
 بریکیش توورپه بوو. رووی له دایکی کرد و پنی کوت: دایه گیان
 دهمه‌وی قوتوویه‌ک بویه‌ی ره‌نگاوپه‌نگم بۆ بکپیت بۆ ئه‌وه‌ی له وانه‌ی
 هونه‌ر به کاری بینم.

دایکی کوتی: کوپم ئه‌ی هه‌وتوو ی پینشوو بۆم نه‌کری؟
 یادگار کوتی: دایه گیان ونم کرد. دایکی کوتی: چونکه راست
 کوت بۆتی ده‌کرم.

یادگار کوتی:

دایکی کوتی:

یادگار کوتی:

دایکی کوتی:

یادگار کوتی:

دایکی کوتی:

یادگار کوتی:

دایکی کوتی:

یادگار کوتی:

دایکی کوتی:

یادگار کوتی:

دایکی کوتی:

تمرینات درس دوم

۱- ده کلمه بنویسید که در آن از مصوت «ا» استفاده شده باشد.

اوه، آه، آه، آه، آه، آه، آه، آه، آه، آه

۲- فرق بین همزه و الف را بنویسید.

۳- ده کلمه بنویسید که در آن مصوت «ی» وجود داشته باشد.

۴- کلمات زیر را با در نظر گرفتن «ی» صامت و «ی» مصوت در

محل تعیین شده، بنویسید.

شیر - پهنیر - میوان - سیر - که‌یوان - جه‌یران - دین - شیو

«ی» صامت:

«ی» مصوت:

۵- فرق بین «ی» بی‌صدا و «ی» صدا دار را با ذکر مثال بنویسید.

رینووسی وانهی ۳

حرف صدادار «و» یا واو کوتاه

این حرف صدادار مختص زبان کردی می‌باشد و در زبان فارسی متداول نیست. از «و» کشیده «وو» کوتاه‌تر است و در تلفظ این حرف دهان کم‌تر از تلفظ ضمه باز می‌شود.

در بعضی کلمات مشترک بین کردی و فارسی، معمولاً در زبان فارسی این کلمات با ضمه تلفظ می‌شوند و تلفظ آن در کردی به صورت «و» کوتاه می‌باشد، مانند: کُشتن که در کردی کوشتن و کلمه گُورگ که تلفظ آن در کردی به صورت گورگ می‌باشد. در اینجا برای مثال چند کلمه کردی که در آن «و» کوتاه وجود دارد می‌آوریم:

گورگ - قوڤ - بولبول - قوژین - دوزمن.

در رسم الخط کردی با الفبای عربی «و» کوتاه صدادار و «و» بی‌صدا به یک شکل نوشته می‌شوند ولی در رسم الخط کردی با الفبای لاتین از حرف «u» برای «و» صدادار و از حرف «w» برای «و» بی‌صدا استفاده می‌شود. در نوشتن کردی با الفبای عربی باید از این قاعده استفاده کرد که همیشه «و» حرف دوم بخش صدادار و «و»های بخش اول یا دوم به بعد (سوم) بی‌صدا هستند.

در پایین برای هر یک از «و» بی‌صدا و «و» صدادار مثال‌هایی

می‌آوریم:

«و» بی‌صدا: ورد کاوه کهو نه‌وبه‌هار ویزه

«و» صدادار: کورد کولله بولبول بوختان کولاو

زولفی سهرشانت عه‌زیزم کاتی هاتی شانه که‌ی

من کوتم سه‌د خۆزگه ده‌نکی شانه‌بام و شا نه‌بام

تا پهره‌نگ و پیاله لاجانگ و لیتوت ماچ ده‌که‌ن

من ده‌لیم قه‌یدی ج بوو خوایه یه‌ک‌ی له‌و دووانه‌بام

هیندی

حرف صدادار «وو»

حرف صدادار «و» کشیده در تلفظ مشابه «و» صدادار فارسی است

و به این علت به صورت «وو» نوشته می‌شود که با «و» کوتاه تمایز

داشته باشد. در اینجا برای مثال چند کلمه که در آن «وو» وجود دارد

می‌آوریم:

کُردی: بلوور تهنوور ثاره‌زوو که‌ندوو سووتاندن

فارسی: بلور تنور آرزو کندو سوزاندن

ده‌ردی دوووری، ده‌ردی دوووری کوشتمی

ده‌ردی وشیری و سه‌بوووری کوشتمی

«هینمن»

خویندنه‌وهی وانه‌ی ۳

ژیری به گه‌وره‌یی و چکۆله‌یی نییه

رۆژێک له رۆژان شیرێک گه‌راپه‌وه لانه‌که‌ی خۆی. دیتی مشکێکی چکۆله ده‌سوورپه‌وه بۆ نه‌وه‌ی شتێک بدۆزپه‌وه بیه‌خوا. که مشکه بچکۆله چاوی به شیره‌که کهوت له ترسان ده‌ستی به له‌رزین کرد، وای زانی شیره‌که ده‌یه‌خوا. به‌لام شیره‌که نازاری نه‌دا و کوتی:

«مه‌ترسه ناتخۆم!»

مشکه‌که زۆر سیاسی لیبوردن و دل‌نه‌رمی شیره‌که‌ی کرد و لانه‌که‌ی به‌جی هه‌شت.

پاش چهند رۆژێک مشکه‌که که دیتی وا شیره‌که کهوتوه‌ته ناو تۆری نیچیروانیک. چووه لای شیره‌که و پنی کوت:

«گه‌وره‌م ریم بده تا تۆره‌که بیرم و رزگار تان بکه‌م».

شیره‌ کوتی:

پتویستم به هاوکاری تۆ نییه. به هه‌یزی خۆم ده‌پسینم».

مشکه له لایه‌که‌وه وه‌ستا و دیتی شیره‌که خه‌بات ده‌کات بۆ نه‌وه‌ی خۆی له تۆره‌که رزگار بکات. پاش خه‌باتینکی زۆر شیره‌که نه‌یتوانی خۆی رزگار بکات. مشکه‌که دیسان چووه پینش و گوتی:

«ئه‌گه‌ر هه‌یز و توانای خۆت به که‌لکت نه‌هات باشی و دل‌نه‌رمیت به

هاوارته‌وه دپت».

ئینجا ده‌ستی کرد به قرتاندنی تۆره‌که تا هه‌مووی بری. شیره‌که زۆر سیاسی کرد که پاداشتی چاکه‌که‌ی دایه‌وه و گوتی:

«راسته ژیری به گه‌وره‌یی و بچکۆله‌یی نییه».